

III.

A lovak gondozása és ápolása.

35. A lovak gondozása magában foglalja: a jó elhelyezést, tisztántartást, táplálást, a megfelelő mozgást és ezen nemes állatfentartására megkívántató minden elővigyázati rendszabályok szoros betartását.

36. A jó lovas lovát szereti — s mindenkor kiválóan gondoskodik róla.

A ki lovát rosszul ápolja vagy rossz bánás által abban kárt tesz, felelősségre, esetleg a körülményekhez képest hadtörvényszéki vizsgálat alá vonatik.

37. De más részről gondolja és fontolja meg jól minden csendőr, hogy lovának ép állapota, jóindulata és gyors engedelmességétől függ gyakorta élete, egészsége vagy testi épsége.

Rosz bánásmód által a legjámborabb ló is makacscsává válik.

38. A fark rendszerint minden 4 hónapban a csánk magasságában lenyirandó; mi tekintetben mindannyiszor a szemlélő szakasz-parancsnok bevérandó, kinek jelenlétében ezen farkmegrövidítés eszközendő.

39. A napi lótáp 4,200 gr. zab, 3,400 gr. széna és 1,700 gr. alomszalmából áll.

40. A jó zab száraz, tiszta dohosszag nélküli legyen; poros és idegen maggal vegyített zab a szállítónak visszautasítandó.

41. A szénának minőségre nézve egészséges, száraz, iszapnélküli, jószagú, por- és dohnélkülinek kell lennie.

42. A lótáp előlegesen — nagyobb örsökön 10 napra, kisebb örsökben 15 napra — és pedig minden hó 1-én és 16-án, illetőleg 1-én, 11-én és 21-én 2 csendőr és az

örsparancsnok, utóbbinak távollétében pedig helyettese által veendő át a szállítótól.

43. A napi zab- és széna-adag háromszori etetésre osztandó el; az etetés rendszerint reggel, délben és este történjék.

44. A zab adag minden ló elé külön töltendő a jászolba, a zabevés alatt pedig minden csendőrnek saját lova mellett, vagy a reá bizott két ló között kell állania, nehogy a ló a zabot kiszórja.

45. A zab elfogyasztása után a széna-adag a lovak elé teendő, a széna elfogyasztása után pedig a lovak megitatandók.

Az itató-edény tiszta és szagtalan legyen.

46. Az itatásra legjobb a frissen meritett kútviz, azonban nagyon hidegnek ennek sem szabad lennie.

47. Izzadt lovakat a teljes lehülés és ledörzsölés előtt etetni vagy itatni nem szabad, — ha azonban egyes lovak még teljes lehülésök után sem akarnak enni, ez esetben próbaképen kevés vízzel megkinálandók.

48. A kifogástalan elhelyezésért első sorban a szakaszsparancsnokot terheli a felelősség.

49. Az istálló szellős, világos és kellő térfogatú legyen s abban minden egyes ló állásának válaszrudakkal és állásoszlopokkal kell ellátva lennie.

50. Az istálló megfelelő szellőztetése céljából nyáron, át az egyik oldalon levő ablakok folyton, télen pedig a szükséghez képest nyitva tartandók; azonban mindig figyelembe veendő a különbség az istálló káros befolyású fagyos légmérséklete és a megfelelő szellőztetés között.

51. A lovat, hogy bármikor kényelmesen lefeküdhessék, elegendő hosszúra kell megkötni. E végre a vaskarikán keresztül huzandó kötőfékszár végére 8 centiméter átmérőjű fagolyó kö tendő, mely azonban se élesszögű, se igen nehéz

ne legyen; mert különben annak a ló első lábaihoz való ütődése által könnyen sérülés okoztatnék.

A rövidre kötés büntetésre méltó, mert ez által a leg-erősebb ló is hamar tönkre tétetik.

52. Tekintettel a csendőrségi ló terhes szolgálatára, mely szükségessé teszi, hogy a ló nappal is lefeküdhessék és nyugodhassék, az istállóban az állandó alom alkalmazandó — melynél szigorúan arra kell figyelni, hogy az alom fel ne rázassék, szárazon tartassék és a ganaj az állásból minden ganajozás után azonnal eltávolíttassék.

Azon esetben, hogy ha az istálló minősége kivételesen az állandó alom alkalmazására épenséggel nem volna alkalmas, úgy ennek bővebb indokolása mellett az attól való eltérhetésre vonatkozó engedély a csendőr-kerületi parancsnokságtól kikérendő.

53. Beteg lovak részére kijelölt istállókban állandó alom soha sem alkalmazandó.

54. Ha valamely állandó alommal ellátott istállóban ragályos (járványos) betegség ütne ki, akkor az alom eltávolítandó.

55. Az állandó alom alkalmazásánál következő tartandó még szem előtt:

a) Azon lóállások, melyek agyagburkolattal vannak ellátva, az alom lerakása előtt 3—4 centiméterre gipszporral vagy hamuval feltöltendők; — a gipszporért esedékes összeg az átalányból lesz kiutalványozandó.

b) Az örs rendszeresített alomszalma-illetékéből minden negyedév kezdetén, u. m. január, április, július és október 1-én az első havi illeték $\frac{2}{3}$ része, tehát minden ló és állás után 34 kgr. réteg alakulag, hosszában és szélességben, vagy csak szélességben, még pedig egymás ellen rakott kalászokkal, egyszerre a lovak alá almozandó, a fennmaradó $\frac{1}{3}$, azaz lovanként 566 grm. pedig naponta utána

szórandó. A 2-ik és 3-ik hónapban ellenben az illetékes alomszalma 1,700 grm. naponta utánszórandó.

c) Három hó elteltével az alapalom megújítandó, tehát a régi alom az istállóból kihányandó, minden egyes használatban volt állás gondosan kitisztítandó, az istálló kellőleg kiszellőzendő és a száraz szalma a régi alomból újra felhasználandó és, ha szükséges, a gipsz vagy hamuréteg, esetleg az agyagburkolat felső része is megújítandó.

Magától értetődik, hogy ezen eljárás alatt a lovaknak az istállóban lenni nem szabad.

56. A lótrágya értékesítéséből befolyó összeg kizárólag az állandó alom kifogástalan karbantartására és az istállóvilágításnál előfordult kiadási többlet fedezésére fordítandó.

A trágyáért befolyó, valamint az istálló-szükségletre kiadott összegek, egyáltalában minden bevétel és kiadás tekintet nélkül, az általány pénztári naplóban szabályszerűen okmányilag kezelendők, ha azonban a trágya pénzért értékesíthető nem volna, úgy az cserébe szalmáért különös okmányolás nélkül is oda adható.

57. Az istálló állás-oszlopok alsó $\frac{3}{8}$ részei, valamint a válaszrudaknak az oszloptól számított $\frac{1}{4}$ részei fonott szalma-köteléssel csinosan befonandók; hol az erre szükséges szalma beszerzése a csendőröknek túlkiadást okozna, az ezért esedékes összeget a szakaszparancsnokságok felterjesztésére a szárnyparancsnokságok az általányból kiutalványozhatják.

Minden állás-oszlopon a kantárszög fölött 20 cm-terre egy, a következő minta szerinti 7 cm. magas és 11 cm. széles, zöld papírral szegélyezett táblácska alkalmazandó, melyre a lovasnak és lónak neve, s ez utóbbinak anyakönyvi- és avatási száma irandók.

M. k. II. sz. csendőr-kerületi parancsnokság.

1 szárny.

2-ik számú horgosi lov. rős.

„Bálvány“

herélt

anyakönyvi	} száma	438
avatási		922

lovagolja:

Fekete József

csendőr.

58. A lovak rendes tisztogatása naponta kétszer — reggel és délután — eszközöltetik a napirendben meghatározott órában.

59. A lovat a tisztogatásnál először addig kell szalmával csutakolni, míg a bőre át nem melegedett és a szőre nem fénylik, azután pedig addig kefélni, míg egészen tiszta.

A kefézés után a sörény és farkszőr megnedvesítettik, a ló szemei, orrlyukai, a fark alatt levő részek és a paták friss vízzel megmosatnak és utóbbiak sótalán zsirral bekenetnek.

60. Ha a ló nagyon megizzadva érkezik haza, akkor meleg és csendes időben: megeresztett hevederrel és kivetett álladzó-lánczczal a szabadban addig vezetgetendő, míg teljesen ki nem hült; ellenben rossz időben azonnal az istállóba vezetendő, lenyergelendő, szalmával teljesen szárazra dörzsölendő s azután tisztára kefélendő.

61. Az örs lovai között előforduló minden betegségi eset a szakaszparancsnokságnak azonnal bejelentendő.

62. A beteg lovak gyógykezelése első sorban honvéd-, ennek nem létében közös hadseregbeli állatorvos vagy

gyógykovács s végre állami, megyei vagy városi állatorvos által eszközendő.

63. A beteg lovak rendszerint a szárny vagy szakasz állomásra bevonandók, kisebb betegségeknél azonban, ha az őrök állomáshelyén állatorvos létezik, otthelyt gyógykezelendők.

64. Csekélyebb betegségeknél, állatorvos hiányában, az őrparancsnok a lóügyekre vonatkozó szabályok 68. §-ában foglalt utmutatás, a nyereg- és hevedernyomásnál pedig a következők szerint járjon el :

1. Nyeregnyomás a hátgerinczen és a háton, a bőrnek és az alatta fekvő részeknek a nyereg általi horzsolása folytán kisebb vagy nagyobb daganat alakjában, a hevedernyomás pedig a heveder fekvésének megfelelőleg az alatt, vagy annak széleinél keletkezik.

2. Ha a nyeregnyomás igen csekély, akkor az puha tapintatú duzzadásból áll, melyen sem fokozott hevültség, sem különös érzékenység nem észlelhető.

Erősebb feltörésnél a nyomás helye sokkal melegebb, az ujjakkal való érintésnél fájdalmas, a daganat kemény vagy a bőr fel van horzsolva és sebesre dörzsölve.

3. A nyeregnyomást nagyobbára a rossz nyergelés és málházás, továbbá a lovas nyugtalan és hanyag ülése idézi elő.

4. A hevedernyomást főleg a hevedernek száraz, kemény és kérges volta idézi elő, nemkülönben ha a felső heveder erősebben húzódik meg, mint az alsó.

5. A legcsekélyebb nyereg- vagy hevedernyomásnál is, 36 órán át szakadatlanul — tehát éjjel és nappal — négyrét, vagy többször összehajtott, hideg vízzel nedvesített vászon-darabbal való borogatások, vagy eczetes hideg vízzel meglocsoló friss gyepszeletek alkalmazandók.

6. A vászondarab, valamint a friss gyepszelet, melynek

mindig hidegnek és nedvesnek kell lennie, a felső hevederrel erősítettik a nyereg- illetőleg hevedernyomásra.

7. Ha a daganat, a legszorgalmasabb borogatások daczára sem mulik el 36 óra lefolyása alatt, akkor haladéktalanul állatorvos hivandó s a ló állatorvosilag gyógykezelendő.

8. Mardaganatnál a ló azonnal állatorvosi gyógykezelés alá veendő, s addig is, mig az állatorvos megjelenik, szorosán az 5-ik pont szerint járandó el.

65. Ragályos betegségben (takonykór, bőrféreg, tüdő-takonykór stb.) gyanús lovak haladéktalanul elkülönítendőek, szigorú állatorvosi felügyelet alá helyezendőek és más lovakkal nem érintkező külön lóápolóval látandók el. Egyébként a honvédség lóügyeire vonatkozó szabályok 69., 70. és 71. §§. határozványai szigorúan szem előtt tartandók.

66. Ha az örsön egy ló elhullott, az eset azonnal a szakaszparancsnokságnak táviratilag jelentendő. A hulla egyelőre az istállóból kiviendő s egy fedett helyre helyezendő, hol mindaddig marad, mig az e végre kiküldött bizottság a hulla megvizsgálására és esetleg bonczolására meg nem érkezett s a további intézkedéseket meg nem tette.

67. A beteg lovakról, minden lovasított örs az alábbi minta szerint gyengélkedő könyvet tartozik vezetni.

Gyengélkedők könyve

a fenti őrs lovairól.

A l ó n a k		l o v a s a	l'etegség	Növedékbe jött mint beteg	Beteg maradt		Gyógykezelő állat- orvos vagy gyógy- kovács észrevétele és aláírása	
anya- könyvi száma	avatási				az őrsön	a szakasznál		a szárnynál
422	741	csendőr Horváth Sándor	jobb hátulsó lábán rugás következté- ben gyenge sérülés	1886 január 5.	1		1886. I/21.	Folyton nedves és hideg borogatás folytán állatorvos segélye nélkül lett egészséges N. N. őrsparancsnok.
452	724	próba-csendőr Kovács Pál	tüdőgyulladás	1886 január 20.	1		1886. II/4.	(Tett intézkedések felsorolandók) N. N. megyei állatorvos

68. A helyes vasalás kiváló fontosságát és azon körülményt véve tekintetbe, hogy csakis jó vasalás által jut a ló azon helyzetbe, hogy mindazon szolgálatot teljesítheti, melyre különben testalkatánál fogva képesített, — rendelkezünk, hogy mindenütt, hol katonai vagy honvéd gyógy-, illetve patkoló-kovács rendelkezésre áll, első sorban ez veendő igénybe, a hol azonban ez lehetetlen volna, mindenekeelőtt a legügyesebb polgári patkoló-kovács kiszemelendő és vele az őrsön levő összes lovak vasalásának kiállítására a szakasz-parancsnok közbenjárása mellett szerződészerű megállapodás létesítendő, melybe tekintetbe véve az őrsön

levő lovak patáit, a talaj minőségét, a patkolási eljárásra vonatkozó rövid utmutatás befoglalandó.

69. A lovak vasalásánál mindig két egyénnek kell jelen lennie és pedig : a lóápolónak és a ló lovasának; ha utóbbi akadályozva volna, ugy helyette egy más csendőr rendelendő ki.

A vasalás alkalmával a lónak felkantározva és csikó-zablával kell ellátva lennie.

70. A paták ápolása tekintetében az erre vonatkozó szabályok szigorúan betartandók és ugy menetközben, mint pihenés alkalmával is, az illető lovas lovának patáját, valamint a vasalást alaposan megvizsgálni és ez alkalommal télen a srófos-vas meghuzását, illetve az éles sarkok kivetésének szükségét szigorúan megfigyelni tartozik.

71. Rendes viszonyok közt a lovat minden hat hétben kell újonnan vasalni; azonban a vasalás minden megújítása alkalmával nem szükséges új patkót felverni, de a paták épségben tartására nézve elkerülhetlen szükséges, hogy akkor, ha azok nagyon megnőnek, ismét lefaragtassanak.

Hogy új patkók szükségesek-e, vagy a régiék verhetők-e föl, ez a talaj minőségétől és a ló járásától függ.

Tapasztalat szerint a vasalás minden megújításánál 2 új és 2 régi patkó szükséges; az itteni talajviszonyok általában lehetővé teszik minden patkó kétszeri felverését, és pedig az új vasak a mellső patákra verendők; míg a mellső patkók rendszerint hátsó patkók gyanánt használhatók fel. Ha a patkók már nagyon elkopottak, akkor két ócska patkóból egy új készítettendő.

Ezen eljárást minden csendőr gazdasági szempontból, saját érdekében is szigorúan szem előtt tartsa.

72. Minden lónak vasalása (patkolása) egy az örsön a mellékelt minta szerint vezetendő jegyzékben, pontosan bevezetendő, illetőleg nyilvántartandó.

Lóvasalási jegyzék

a fenti őrsön előfordult lóvasalás vagy patkó-újításról.

rendfokozata	A lovas		A ló		Vasaltatott								A vasalásért kifizetett összeg	Megjegyzés	
	Neve	száma	anyakönyvi avatási hónapja napja	a vasalás	első jobb	első bal	hátsó jobb	hátsó bal	l á b a						Ki által és hol?
					új	régi	új	régi	új	régi	új	régi			
					p a t k ó v a l										
csendőr	Szabó István	593 374	1886 január 15		1	—	1	—	—	1	—	1	N. N. polgári kovács mestert által Dorozsmán	— 60	
őrsvezető	Vitár János	463 258	1886 február 1		—	1	—	1	—	1	—	1	N. N. es. k. gyógykovács által Szabadkán	— 40	

73. Miután a lóvasalási költségek az illető lovasított csendőr tömege rovására megtérítettnek, úgy az őrsök a havonként előfordult vasalásokról a szárnyparancsnokságokhoz ezen jegyzék alapján egy kimutatást terjesztenek be, melyben a lónak anyakönyvi és avatási száma, lovasának neve és a végbevitt vasalás módja és ideje feltüntetendő (Minta a lóvasalási jegyzék). Ezen kimutatás alapján az esedékes összeg nyugta mellett leendő kifizetés végett a szárnyparancsnokság által közvetlen a vállalkozónak megküldetik.

A szabályszerű nyári és téli tartalékpátkók beszerzése természetesen az egyéni tömeg terhére történik; azok s nemkülönben a tartalékpátkószegek is netalán felhasználás után azonnal pótlandók.

74. Oly lovaknak vasalása, melyeknek tényleg lovasuk nincsen, mindenkor a kincstár terhére számítandó fel és pedig az illető kovácsmesternek szabályszerűen bélyegzett külön nyugtája alapján az illető havi számadásban »Különféle költségek« című rovat alatt.

IV.

Lószerelevény és annak gondozása.

75. A nyerges kamrában a nyeregbak fölött a fogas úgy helyezendő el, hogy minden nyereg fölött a hozzá tartozó kantár függjön, a fogas hátsó részére pedig a kantártól balra az alábbi minta szerinti 6 cm. magas és 9 cm. széles, zöld szegélyű táblácska, melyre a lovas neve s a lónak anyakönyvi, avatási és szerelevény-száma irandó, erősítendő meg.

M. k. III. sz. csendőr-kerületi parancsnokság.

1 szárny

17. számú monori lov. órs.

Fehér Gábor

csendőr.

a lónak	} anyakönyvi } avatási } szerelevény	} száma	444
			953
			73

76. Minden lónak szerelevénye 3, hasonszámú, $1\frac{1}{2}$ cm. széles és 3 cm. hosszú pléh táblácskával látandó el, melyekből egy a balpofaszij közepén a fejszij alá, a második a nyereglapon balról 6 cm-re a kengyelszijnyilástól és a 3-ik pedig a pokrócznak egyik sarkába erősítendő meg.

77. A pokrócz összehajtásánál azonban a pléhtáblácska mindig a belső részre essék.

78. A lábnyűg végének azon része (hurok), mely a lócsüdre csatoltatik, ócska (szürke) posztóval bevonandó, hogy ez által a csüd megsérülése elkerültessek.